

УДК 339.92:2

М.В. Несправа

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ ЧИННИКІВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ

У статті порушується питання про суть і особливості євроінтеграційного процесу в Україні, аналізується проблема впливу етнічно-релігійного розмежування, індустріально-економічних чинників на вектор інтеграційного курсу.

Ключові слова: курс євроінтеграції, економічний розвиток, релігійні чинники, Українська Православна Церква.

У світлі останніх подій особливої актуальності набуває глибокий аналіз євроінтеграційного курсу України. Прибічники європейського вектора вважають, що для нашої держави сучасна Європа становить інтерес як стратегічного, так і тактичного порядку. Розвиток вітчизняної науки, освіти, релігії, мистецтва нерозривно пов'язані з розвитком європейської культурної традиції. Вочевидь, що і для Заходу Україна становить безпосередній інтерес як великий споживчий ринок, джерело відносно дешевої кваліфікованої робочої сили, як країна, яка має невикористаний потенціал підприємств, що стали на рейки конверсії. Стосовно цього питання влучно зазначив З. Бжезинський: «Якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, їй доведеться стати частиною Центральної Європи, а не Євразії, і якщо вона хоче стати частиною Центральної Європи, їй доведеться сповна брати участь у зв'язках Центральної Європи з НАТО та Європейським Союзом» [1, с. 121].

Прагнення України до повномасштабної участі в політичному й економічному житті Європи логічно зумовлене геополітичним розташуванням, історією нашої держави, врешті, віросповіданням українців.

Говорячи про «євроінтеграційний курс України», відразу зазначимо, що ця тема у різних її аспектах вже була предметом дослідження українських вчених. У своїх наукових пошуках її вивчали: В.В. Токмак, Н.А. Медведчук, М.В. Парашевін, Ю.І. Пилипенко, В.М. Нижник.

Однак українські науковці вказаної теми торкалися лише дотично. Тож звернення до цієї проблематики у спеціальній розробці зумовлює її актуальність та наукову новизну.

У своєму дослідженні ми зосередили увагу, насамперед, на проблемі впливу етнічно-релігійного розмежування, індустріально-економічних чинників на вектор євроінтеграційного курсу України.

Мета дослідження: аналіз впливу релігійних чинників на європейський поступ України та пошук шляхів консолідації українців.

Необхідно зауважити, що роль релігійних чинників у контексті євроінтеграційного курсу української держави не можна подати у вигляді чітко визначеного математичного алгоритму. Тим паче, історія взаємовідносин України та Євросоюзу пишеться щохвилини. Тож ми сфокусували увагу на

визначенні причинно-наслідкових зв'язків між релігійними інститутами та євроінтеграційним процесом в Україні.

Традиційно найпоширенішим віросповіданням в Україні є християнство, в першу чергу – православ'я. Але історія Української Православної Церкви має складний і суперечливий характер.

Відлік своєї хронології УПЦ починає з 987–989 рр., коли відбулося хрещення святого рівноапостольного благовірного князя київського Володимира Святославича та його шлюб з Анною, сестрою візантійського імператора Василя II. У 988 р. князь Володимир наказав хрестити народ Києва, а згодом і всієї Русі.

До 997 р. було засновано Київську Митрополію Константинопольського патріархату [2]. Треба звернути увагу на те, що у цей час християнство формально залишалось ще єдиним, оскільки велика схизма відбулася більш ніж за піввіку – на Нікейському соборі у 1054 р.

Хрещення Русі сприяло процесу подальшої політичної, економічної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племен та розвитку взаємовідносин з іншими християнськими державами Європи, перш за все – з Візантією.

Давньоруські міста поєднували у собі роль християнських духовних та культурних осередків, а також центрів внутрішньої і міжнародної торгівлі, розвинутих ремесел. Це забезпечувало поступовий розвиток всієї держави. Київська Русь досягла високого європейського рівня і як рівноправний партнер увійшла до загальної системи європейських економічних зв'язків.

«Дружба Великих Князів з Імператорами, базована на взаємних вигодах, утвердилася єдністю віри і родинним союзом» – зазначає у своїх наукових розвідках М.М. Карамзін [3]. Зокрема, якщо мова йде про економічні і культурні зв'язки із Францією, то це, безумовно, є наслідком шлюбу доньки Ярослава Мудрого з французьким королем Генрихом I. Тож після того, як християнство пустило глибоке коріння у свідомості і соціальному житті суспільства, Русь як єдина соборна держава стала невід'ємною частиною Європи.

Однак невдовзі чвари між князями призвели до внутрішнього розбрату в державі, а монгольська навала завершила розгром Русі і надовго спинила її європейський поступ.

Проте уже із середини XV ст. починається завзята боротьба за вплив на Україну між двома тогочасними «інтеграційними формуваннями» – Римом, який уособлював західноєвропейський, «християнський світ» та Москвою, що, поставши як новий оплот православ'я – «третій Рим», почала об'єднувати навколо себе всі руські землі. Імпульсом для розгортання цих процесів стали події 1450 р., коли під час турецької навали патріарх Константинопольський Григорій втік до Рима. Відтак у 1458 р. Папа Римський Калліст III рукоположив у Римі митрополита Київського і всієї Русі Григорія (Болгарина), учня кардинала Ісидора. Наслідком став розподіл у 1459 р. Руської Церкви на Східну (Московську) та Західну (Київську) митрополії.

Слід зазначити, що воз'єднання східного православ'я мало синергетично позитивний ефект для його розвитку як єдиного цілого.

Цей процес мав потужний позитивний вплив як на духовне, так і на економічне життя. У 1649 р. у Москві було видано малий Катехізис авторства

відомого українського діяча Петра Могили, який був обраний митрополитом Київським у квітні 1633 р. на з'їзді православного духовенства у Львові. У 1700 р. у Чернігові свт. Іоанном (Максимовичем) було відкрито слов'яно-латинську школу для духовенства.

Після трьох розділів Польщі, з кінця XVIII ст. українські землі були розділені майже на півтора століття між двома імперіями Російською і Австро-Угорською. Ця історична драма призвела до тих цивілізаційних наслідків, які дали підстави Самуелю Хантінгтону в його відомій праці «Зіткнення цивілізацій» охарактеризувати нашу державу як «розколоту країну», що розділена на уніатський націоналістичний україномовний захід і православний російськомовний схід [4].

Але саме ця драма надає унікальну можливість в рамках нашого дослідження порівняти інтегральні результати впливу релігійних та політичних чинників на розвиток економіки у цих двох українських регіонах.

З другої половини XX ст. українські землі у складі Російської імперії розвиваються за індустріальним шляхом випереджальними темпами. Цей розвиток у своїй основі мав наявні природні ресурси, духовну енергію народу, яка живилася з православних джерел соборності та західно-європейські інвестиції. Закладена наприкінці XIX – початку XX ст. інерція індустріального розвитку продовжилася і за радянських часів, коли Українська РСР виступила співзасновником гігантського інтеграційного утворення – СРСР. Хоча релігійні організації були практично знищені більшовиками, саме вихована православ'ям здатність до самопожертви дозволила їм створити мобілізаційну модель економіки.

Інша частина українських земель – Галичина фактично до 1945 р. була відірвана від Великої України і розвивалися за зовсім іншою моделлю. Ці землі до 1918 р. входили до такого інтеграційного об'єднання, як Австро-Угорська імперія, а після її падіння – до складу Польщі, Чехословаччини і Румунії. Панівною релігією тут стали греко- і римський католицизм. Можливості духовного життя, соціального ліфтингу і економічного розвитку були вкрай обмеженими. Ці землі залишалися найбіднішою аграрною периферією, що дається взнаки і досі.

Характерно, що православ'я було і залишається провідною конфесією в регіонах України з найбільш розвинутою економікою. Цей факт спростовує розповсюджений стереотип про те, що православ'я є тим чинником, який гальмує економічний розвиток. Він підтверджує висновки, зроблені на підставі методології соціального конструктивізму, про складний, нелінійний і багатовимірний взаємозв'язок між економічною та релігійною сферами соціального буття.

Крім економічних наслідків результатом приналежності територій сучасної України в різні історичні періоди до складу різних держав стала регіоналізація конфесійних вподобань парафіян, що позначається на їхніх внутрішньополітичних та зовнішньополітичних орієнтаціях. При цьому відносини між конфесіями часто мають нехарактерну для сучасної Європи конфліктну природу, проблемним є процес інституалізації деяких з церковних організацій (УПЦ КП, УАПЦ). Ці явища певною мірою підтверджують теорію Самуеля Хантінгтона про зіткнення цивілізацій, за якою Україна – це

«розколота країна», що розділена на уніатський націоналістичний україномовний захід і православний російськомовний схід. Втім очевидно, що межі цих регіонів не поєднуються настільки, щоб можна було вести мову про чітке етнічно-релігійне розмежування як основу міжцивілізаційного розколу.

Зважаючи на це, прагнення до євроінтеграції мають бути узгоджені за строками, змістом і формою з необхідністю забезпечення консолідації суспільства і збереження цілісності держави.

Міжнародні конфлікти та суперечності також спричиняють ізоляцію релігійних об'єднань України на міжнародній арені. Йдеться, насамперед, про те, що українські церкви та деномінації радше постають не суб'єктами, а об'єктами міжнародної діяльності. Жодна з найбільших релігійних інституцій країни не є самостійним членом представницьких конфесійних структур європейського і світового масштабу.

Релігійний фактор є дійсно важливим чинником, що суттєво впливає на вибір зовнішньополітичної орієнтації громадян України. Найбільший вплив релігії відчувається при обговоренні питань перспектив євроінтеграції України. За даними Інституту соціології НАН України, до вступу в Євросоюз позитивно ставляться 75,4% греко-католиків і 42,1% православних (цей показник вищий у прихильників УПЦ КП (59,7%). [5] Проте варто зважати на те, що в усіх регіонах нашої держави Українська православна церква має відносну перевагу над будь-якою іншою релігійною організацією як за кількістю громад, так і за кількістю віруючих, виняток становлять м. Київ, Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області.

Наприкінці 2012 – на початку 2013 рр. в українській владі та опозиції починає визрівати думка, що євроінтеграція зможе стати не лише рушієм соціально-економічних і політичних реформ, але й чинником внутрішньої консолідації. 10 грудня 2012 р. Рада Європейського Союзу ухвалила знакове рішення щодо України. Рада підтвердила зобов'язання Євросоюзу у відношенні до України, в контексті «Східного Партнерства», спрямовані до політичної асоціації та економічної інтеграції, засновані на повазі до спільних цінностей. 25 лютого 2013 р. в Брюсселі відбувся шістнадцятий саміт «Європейський Союз – Україна». Експерти всерйоз заговорили про євроінтеграцію як справжню об'єднувачу національну ідею для України.

Ця ейфорія, вочевидь, захопила також ієрархів українських Церков. 30 вересня 2013 р. голови 10 Церков і релігійних організації України прийняли звернення до українського народу [6]. У цьому зверненні вони в цілому позитивно оцінили євроінтеграційні прагнення керівництва держави, хоча у завершальній частині звернення і йдеться про те, що Україна обере для себе найкращий шлях розвитку через суспільну дискусію. Не забули святі Отці і покритикувати тих у Європі, хто пропагує нетрадиційні сімейні цінності: «Цілком зрозуміло, що сучасна об'єднана Європа має не тільки досягнення. Чимало в ній того, що потребує змін або виправлення – так само, як і нашому власному українському домі. Традиційні релігійні, культурні, сімейні та моральні цінності, на яких століттями ґрунтувалося життя народів Європи, – дорогоцінний скарб, який ми повинні цінувати, спільно берегти, захищати і примножувати. Знаємо, що в цій справі в Європі у нас є багато однодумців, з якими ми готові об'єднати зусилля».

У зверненні зазначалося, що мотиви підтримки такої інтеграційної моделі базуються на різних принципах, а її мета по-різному трактується керівниками і особливо парафіянами різних конфесій. Як релігійний – православний, так і економічний – індустріально-коопераційний чинники за своїми кількісними показниками є відносно переважаючими, отже, й вектор інтеграції, який вони визначають, є більш потужним. У цьому випадку орієнтації, що обумовлені релігійним корінням і економічними інтересами чітко визначають той алгоритм зовнішньополітичної інтеграції, якому надає перевагу більша частина населення України. Втім абсолютного пріоритету він не має з точки зору економічних реалій (товарообіг України приблизно рівним чином по 1/3 розподіляється між Росією та ЄС), таким чином розподіляються згідно з даними соціологічних опитувань і вподобання громадян України. Це означає, що як з точки зору економічних інтересів, так і з точки зору збереження суспільної злагоди, необхідно шукати певний інтегральний шлях.

Тому європейську інтеграцію представителі УПЦ вбачають у комунікації між православно-слов'янською і західною цивілізаціями в межах Великої Європи.

Євромайдан, Революція гідності, трагічні події на сході країни, вибори нового Президента України, вибори до Парламенту, люстрація влади стали початком нового літопису сучасної держави.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада та Європарламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію України та Євросоюзу.

За відповідне рішення проголосувало 355 народних депутатів України, а у Стразбурзі за нього проголосувало 535 євродепутатів. Ця подія стала початком великого європейського шляху. Проте політична еліта країни ще має показати таку ж волю до змін, яку показав український народ.

Сьогодні перед Україною стоять якісно нові завдання. Угода має слугувати стратегічним орієнтиром для проведення соціально-економічної політики, процес її виконання потребує консолідації всіх ресурсів міжнародної та зовнішньої допомоги, у тому числі і допомоги Української Православної Церкви.

Тож взаємовплив релігійних та економічних чинників на європейську інтеграцію треба розглядати як багаторівневий мультиплікативний процес. Застосування методології соціального конструктивізму саме в цьому сенсі дозволяє вийти за шаблонні межі і поглянути на зміст євроінтеграції більш широко, ніж як просто на процес розширення Євросоюзу.

Список використаних джерел

1. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
2. Українська православна церква – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/page/khronolog%D1%96ya>
3. Карамзин Н.М. История государства Российского / Н.М. Карамзин. – Харьков: Фолио, 2011. – С. 111–112.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю.Новикова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 322 с.

5. Геополітичні орієнтації населення і безпека України: За даними соціологів / за ред. М.О. Шульги. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – С. 41–45.

6. Обращение Церквей и религиозных организаций к украинскому народу // Институт религиозной свободы. – 30.09.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1281%3A1&catid=50%3Azv&Itemid=78&lang=ru

7. Сушко О. Угода про асоціацію Україна – ЄС: дороговказ реформ 2013 [Електронний ресурс] / О. Сушко. – Режим доступу: http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-13-30.pdf?120912134959

8. Шангіна Л. Про країну, державу і громадян у перехідному віці / Л. Шангіна // Дзеркало тижня. – 2006. – 19 серпня. – № 31 (610).

9. Україна на шляху до європейської інтеграції: економічна безпека, переваги вибору / за ред. В.М. Нижника. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 307 с.

В статье затрагивается вопрос о сути и особенностях евроинтеграционного процесса в Украине, анализируется проблема влияния этнично-религиозной разобщенности, индустриально-экономических факторов на вектор интеграционного курса.

Ключевые слова: курс евроинтеграции, экономическое развитие, религиозные факторы, Украинская Православная Церковь.

The article opens the subject of the nature and features of the European integration process in Ukraine, analyzes the problem of the influence of ethnicity and religious division, industrial and economical factors on vector of integration course.

Key words: integration course, economical progress, religious factors, Ukrainian Orthodox Church.

Одержано 2.10.2014.